

δικαιολογηθεί η θέση αυτή και τι είδους αυτονομία έναντι της ψυχολογίας χρειάζεται; ή μπορεί να εξασφαλίσει η κοινωνιολογία.

Ας υποθέσουμε ότι, σε καθέκαστον περιπτώσεις, τα αίτια αυτοκτονίας είναι ψυχολογικά γεγονότα. Τότε, μπορούμε να υποθέσουμε, θα υπάρχουν γενικεύσεις που συνδέουν τους ψυχολογικούς παράγοντες με την αυτοκτονία, ίσως μάλιστα και προβεβηκές γενικεύσεις σαν την πρόταση [N]. Αν υπάρχουν τέτοιες γενικεύσεις, τότε με απλή αριθμητική άθροιση των εξηγήσεων των καθέκαστον αυτοκτονιών, οι γενικεύσεις θα πρέπει επίσης να εξηγούν το άθροιστικό γεγονός του αριθμού των αυτοκτονιών ανά 100.000 πληθυσμού. Αν έχει δικίο ο Ντιρκέμι, εργαζόμενοι εκ των κάτω, από τα ψυχολογικά αίτια των αυτοκτονιών, θα πρέπει να καταλήγουμε στα κοινωνικά γεγονότα — πάρα πολλή ή πάρα πολύ λίγη κοινωνική ενσωμάτωση — που καθορίζουν τα ψυχολογικά αίτια. Στην πραγματικότητα, οι ψυχολογικοί παράγοντες θα ήταν τότε μέρος της εξήγησης του γιατί υφίστανται τα κοινωνικά γεγονότα. Ψυχολογικοί νόμοι θα υποβάσταζαν τους κοινωνιολογικούς νόμους και θα συνέβαλαν στην εξήγησή τους — εν προκειμένω τους κοινωνιολογικούς νόμους που συνδέουν τον βαθμό κοινωνικής ενσωμάτωσης με τα ποσοστά αυτοκτονιών. Ωστόσο, το αποτέλεσμα αυτό απειλεί την αυτονομία της κοινωνιολογίας, επειδή κάνει την κοινωνιολογία να φαίνεται «αναργώγιμη» στην ψυχολογία. Χρειάζεται απλώς να δείχθει ότι αυτή και θυστήν η κοινωνική ενσωμάτωση είναι αποτέλεσμα ψυχολογικών παραγόντων ή της συμπεριφοράς ανάμεσα στους ανθρώπους. Θα αποδειχθεί τότε ότι τα ψυχολογικά γεγονότα τα σχετικά με τους ανθρώπους είναι αίτια της συμπεριφοράς προς τους άλλους με τρόπο που οδηγεί τους άλλους στην αυτοκτονία.

Η εναλλακτική δυνατότητα ως προς αυτή την αναγωγή του κοινωνιολογικού πεδίου είναι να αντιμετωπιζονται οι ψυχολογικοί παράγοντες ως παραπρόϊοντα. Θα πρέπει να υποστηρίξουμε ότι πρόκειται για «επιφανή, μεσα» που δεν έχουν αιτιακό ρόλο στις αυτοκτονίες, ότι οι ψυχολογικοί παράγοντες είναι, μαζί με την αυτοκτονία, παρενέργειες αλληλώς κοινωνικών δυνάμεων. Ωστόσο, ο ισχυρισμός έρχεται σε πλήρη αντίθεση με μια αιτιακή αρχή που κανείς εμπειριστής σαν τον Ντιρκέμι δεν μπορεί να παραγνωρίσει: την αρχή ότι δεν υπάρχει «δράση [εν προκειμένω, αιτιακή δράση] εξ αποστάσεως». Ένα κληροδότημα από την επιτυχία των μηχανιστικών εξηγήσεων στην επιστήμη είναι η θέση πως μια αλλαγή δεν μπορεί να είναι αίτιο μιας άλλης, παρά μόνο αν αυτές βρίσκονται σε χωροχρονική συνάφεια ή αν υπάρχει μια αλυσίδα από τέτοιου είδους επαφές ανάμεσά τους. Η ρ,

κειμένου μια αλλαγή στον βαθμό κοινωνικής ενσωμάτωσης να είναι αίτιο αλλαγής στο ποσοστό αυτοκτονιών, πρέπει να υπάρχει μια τέτοιου είδους αλυσίδα, κι αυτή πρέπει να διατρέχει τους ανθρώπους. Εκτός και αν αυτό μπορεί να γίνεται χωρίς να περνά από τον νου και τις σκέψεις των ανθρώπων, οι ψυχολογικές διεργασίες δεν μπορεί να είναι απλώς παραπροϊόντα των κοινωνικών αιτίων της αυτοκτονίας.

Το ίδιο επιχείρημα μοιάζει να στηρίζει όποια γενίκευση συνδέει κοινωνικά γεγονότα μεταξύ τους. Η αιτιακή αλυσίδα πρέπει να διέρχεται μέσα από τα άτομα, και αυτό απειλεί την αυτονομία των κλάδων που πραγματεύονται κοινωνικά γεγονότα. Επιπλέον, δείχνοντάς ότι οι κοινωνικοί νόμοι εξαρτώνται από ψυχολογικές διεργασίες, μπορεί να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι τα κοινωνικά γεγονότα, σε τελική ανάλυση, είναι και αυτά ψυχολογικά.

Το συμπέρασμα, στην πραγματικότητα, αντικατοπτρίζει τη λογικοθεμιστική εικόνα για τη φύση της επιστημονικής προόδου και τη δομή της επιστημονικής γνώσης που παρουσιάσαμε προωτέρω. Η εικόνα αυτή συνιστά σοβαρή απειλή κατά των επιχειρημάτων υπέρ της αυτονομίας διακριτών κοινωνικών επιστημών, ιδίως εκείνων που δεν έχουν πιστοποιημένο ιστορικό επιτυχιών όσον αφορά την ανακάλυψη νόμων. Όπως είδαμε, η λογικοθεμιστική εικόνα είναι ευθαρσώς αναγωγιστική. Πρώτα πρώτα, βεβαιώνει ότι η ιστορία της επιστημονικής προόδου είναι ιστορία αναγωγής στενότερων θεωριών σε ευρύτερες. Όταν η επιστήμη ανακαλύπτει τις πρώτες βελτιωμένες γενικεύσεις, η πρόοδος επέρχεται με τη διατύπωση βαθύτερων νόμων και θεωριών που όχι μόνο εξηγούν τις αρχικές γενικεύσεις αλλά βελτιώνουν και την ακρίβειά τους. Έτσι οι νόμοι του Κέπλερ για τις κινήσεις των πλανητών και οι νόμοι του Γαλιλαίου για την επίγεια κίνηση σηματοδοτούν τη ρήξη με την αριστοτελική φυσική, ρήξη που παρήγαγε τη νεότερη φυσική. Χρειάστηκε να έλθει ο Νεύτων και να δείξει ότι και οι νόμοι του Κέπλερ και οι νόμοι του Γαλιλαίου είναι δυνατόν να συναχθούν με αφετηρία ένα μόνο σύνολο από νόμους, ένα σύνολο που ήταν βαθύτατα λιτό και απλό. Κατά τους τρεις αιώνες που ακολούθησαν, έγινε εφικτή η «αναγωγή» πολλών άλλων κανονικοτήτων στο κομψό σύστημα των νευτώνειων νόμων. Για να το πούμε κάπως διαφορετικά, δείχθηκε πως οι κανονικοτήτες ήταν ειδικές περιπτώσεις των νευτώνειων νόμων ή ότι ήταν δυνατόν να συναχθούν με αφετηρία τους νευτώνειους νόμους, όταν προστεθούν ορισμένες παραδοχές σχετικά με τις μαθηματικές τιμές παραμέτρων και σταθερών, κ.λπ. Οι νευτώνειοι νόμοι επέτρεψαν, όχι μόνο τη συστηματικοποίηση εφευρετών κανονικοτήτων, αλλά και τη βελτίωση και την εξήγηση των

συγγραφείς έχουν δίκιο, η αυτονομία των επιστημών ανωτέρου επιπέδου είναι των επιστημών κατώτερου επιπέδου δεν θα είναι απλώς γνωσιολογική ή μεθοδολογική. Θα είναι μια μεταφυσική διαφορά ανάμεσα στα πεδία των επιστημονικών κλάδων. Προσφάτως, το επιχείρημα αυτό αναδείχθηκε ως σημειαντικό και πρέπει να το διερευνήσουμε.

ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΒΑΣΗ

Το επιχείρημα σχετικά με την ισχυρότερη εκδοχή αυτονομίας οιασδήποτε κοινωνικής επιστήμης ως προς άλλες πιο θεμελιώδεις επιστήμες αρχίζει με μια διάκριση που θα είναι σημειαντική και στο επόμενο κεφάλαιο. Πρόκειται για τη διάκριση ανάμεσα σε λειτουργικά είδη ή τύπους παραγμάτων, κατ'εξουσίαν και διεργασιών αφενός, και αφετέρου σε δομικούς τύπους. Η διάκριση αυτή, από τη μια είναι ευκολολόγητη, από την άλλη δεν είναι αυστηρή και απόλυτη. Ας πάρουμε το όνομα του πράγματος που βρίσκεται στη μία άκρη ενός μολυβιού και σβήνει τα σημάδια που γίνονται με τη μύτη του μολυβιού. Στην αγγλική της Αμερικής, το πράγμα αυτό ονομάζεται («eraser») («σβηστήρι»). Το πρώτο όνομα προσδιορίζει το εν λόγω αντικείμενο με αναφορά στη λειτουργία του, το δεύτερο με αναφορά στην υλική σύστασή ή, ευρύτερα, στη δομή του. Τα περισσότερα ονόματα στις περισσότερες γλώσσες προσδιορίζουν τα αντικείμενα με αναφορά στη λειτουργία (π.χ., «κόψομα»). Σε αντιδιαστολή, η φυσική συχνά προσδιορίζει τα αντικείμενα με αναφορά στη δομή τους (οξυγόνο είναι το στοιχείο που τα άτομά του έχουν οκτώ ηλεκτρόνια και οκτώ πρωτόνια, και έχει ατομικό βάρος δεκαέξι, με εξαίρεση τα ισότοπά του).

Το επόμενο βήμα στο επιχείρημα υπέρ της αυτονομίας της επιστήμης ανώτερου επιπέδου είναι η φαινομενικά «χαζή» ερώτηση αν μπορούμε να «αναγάγουμε» τον τύπο, το είδος, την έννοια *κόψομα* σε αμιγώς φυσικές έννοιες, δηλαδή να την ορίσουμε με αναφορά στη φυσική δομή που είναι κοινή σε όλα τα καθίσματα. Τα καθίσματα όμως δεν έχουν κοινή ποινή ή ίσως και καθόλου δομή: δεν χρειάζονται τέσσερα ή τρία πόδια ούτε καν πόδια (σκεφτείτε ένα μαξιμάρινο εδώνιο). Δεν χρειάζεται να έχουν πλάτη ή πλευρές ούτε καν έδρα ορισμένου μεγέθους ή σχήματος. Τα καθίσματα μπορεί να είναι φτιαγμένα από πλαστικό, μέταλλο, ξύλο, πάγο, πλούσινο κ.λπ. Τα καθίσματα δεν χρειάζεται να αντέχουν ορισμένο βάρος ή να έχουν ορισμένο μέγεθος (σκεφτείτε τα καθίσματα σε ένα κουλόσπιτο). Το να είναι κάτι

κάθισμα δεν μπορεί να αναχθεί σε οιαδήποτε σύνολο από γεγονότα σχετικά με τη δομή των καθισμάτων. Κανείς, ωστόσο, δεν μπορεί να αρνηθεί ότι τα καθίσματα είναι εξ ολοκλήρου και πλήρως φυσικά πράγματα. Κανείς δεν θα υπέθετε έστω και για μια στιγμή ότι, μόνο και μόνο επειδή δεν μπορούμε θίσματα δεν είναι φυσικές οντότητες. Κανείς ποτέ δεν δέχθηκε τον διωσμό αναφορικά με τα καθίσματα, παρότι δεν μπορούμε να αναλύσουμε εξαντλητικά την έννοια «καθισματούτητα» σε πιο βασικές φυσικές ιδιότητες.

Είναι πρόσφορο να εισάγουμε εδώ δύο τεχνικούς όρους για τη σχέση ανάμεσα στα καθίσματα και στα φυσικά συστατικά τους: *επίβαση* και *πολλαπλή πραγματωσιμότητα*. Μοιάζει ασφαλώς η παραδοχή ότι πράγματα όπως τα καθίσματα (δεν είναι τίποτε άλλο παρά) φυσικά αντικείμενα, έστω και αν η έννοια *κάθισμα* δεν μπορεί να οριστεί ούτε να περιγραφεί πλήρως με αναφορά σε ένα σύνολο από φυσικές ιδιότητες κοινές σε όλα τα καθίσματα. Κατά μία έννοια, τα καθίσματα είναι οντότητες ανωτέρου επιπέδου που *επιβαίνουν* σε οντότητες κατώτερου επιπέδου με την ακόλουθη ειδική σημασία: α) ορισμένη οντότητα ανωτέρου επιπέδου —ας πούμε, ορισμένο *κάθισμα*— θα έχει ορισμένη σύσταση, ορισμένο αριθμό ποδιών και μπράτσων, έδρα, ίσως και πλάτη, οργανωμένα με ορισμένο τρόπο· β) οτιδήποτε άλλο έχει ακριβώς την ίδια υλική, φυσική σύσταση, τα ίδια μέρη κ.λπ., πρέπει και αυτό να είναι *κάθισμα* με ακριβώς τις ίδιες λειτουργίες· γ) θα υπάρχουν βεβαίως και άλλοι τρόποι με τους οποίους συντίθενται τα καθίσματα, ενδεχομένως και ένας απροσδιόριστος αριθμός άλλων τρόπων για να είναι κάτι *κάθισμα*. Ως εκ τούτου, το να είναι κάτι *κάθισμα* είναι ένα γνωρίσμα *πολλαπλώς πραγματώσιμο*. Επομένως, δεν μπορούμε ποτέ να συμπεληρώσουμε τον κατάλογο των τρόπων με τους οποίους κάτι είναι *κάθισμα*, όπως θα απαιτούσε η αναγωγή της έννοιας ή του είδους πράγματος —εν προκειμένω, του καθίσματος— σε πιο βασικά, αμιγώς φυσικά είδη πραγμάτων. Το κρίσιμο όμως εδώ είναι ότι κάθε επιμέρους *κάθισμα* δεν παύει να είναι τίποτε περισσότερο, πάλω και πέρα, από το άθροισμα των φυσικών, υλικών μερών που το αποτελούν.

Το γεγονός της επίβασης θα αληθεύει για όλα όσα ορίζονται με αναφορά στη λειτουργία τους, και όχι στη δομή τους. Δεν είναι μόνο τα καθίσματα που τα τραπέζια που επιβαίνουν σε έναν ατελείωτο κατάλογο με τους διαφορετικούς τρόπους διευθέτησης της ύλης προς κατασκευή των εκάστοτε αντικείμενων. Όλοι σχεδόν οι ανθρώπινοι κοινωνικοί θεσμοί ορίζονται με αναφορά στη λειτουργία τους, και όχι με αναφορά στη σύνθεσή τους. Αυτό θα είναι προφανές όσον αφορά, λ.χ., την οικογένεια και τα δικαστήρια, την

ατομική ιδιοκτησία και την ψήφοφορία, το χρήμα και τις εταιρείες, τις αγρο-
ρές και τους στρατούς. Είναι μάλιστα σχεδόν αδύνατον να βρεθούν ενδιαφε-
ροντες όροι στις κοινωνικές επιστήμες που δεν ορίζονται με αναφορά στα
αίτια ή (πολύ πιο συχνά) στα αποτελέσματά τους, ιδίως όσα ικανοποιούν
τις ανάγκες που έχουν άτομα ή ομάδες (ή κάτι που επιβιώνει σε ομάδες). Αν
τα πράγματα όσα εμπίπτουν στο πεδίο οιασδήποτε κοινωνικής επιστήμης
ορίζονται με αναφορά στη λειτουργία τους, τότε είναι πολύ πιθανό να επι-
βαίνουν στις πράξεις και στη συμπεριφορά ατόμων και ομάδων των οποίων
η συμπεριφορά εμπήπτει στο πεδίο μιας άλλης κοινωνικής επιστήμης. Αυτή
όμως σημαίνει ότι, ενώ οι θεσμοί συντίθενται μόνο από τις πράξεις των αν-
θρώπων που μετέχουν σ' αυτούς, δεν θα είναι αναγώγιμοι στους μετέχοντες!
Όπως ένα κάθισμα δεν είναι αναγώγιμο στα φυσικά, υλικά συστατικά του,
ένα δικαστήριο, μια αγορά, ένα γαμήλιο συμφωνητικό δεν είναι αναγώγιμο
σε ένα σύνολο από επιμέρους συμπεριφορές, πίστεις, επιθυμίες ανθρώπων ή
σε οιοδήποτε τέτοιο συνδυασμό. Καθένα χωριστά και όλα μαζί τα κοινωνι-
κά γεγονότα ανωτέρου επιπέδου μπορεί να συντίθεται από γεγονότα κατω-
τέρου επιπέδου, ακόμη και από ατομικά ψυχολογικά γεγονότα. Είναι όμως
τόσοι πολλοί οι διαφορετικοί τρόποι που το ίδιο κοινωνικό γεγονός υψήλου
επιπέδου μπορεί να πραγματωθεί με κατώτερου επιπέδου γεγονότα (ή να
συντίθεται από αυτά), ώστε το γεγονός ανωτέρου επιπέδου να μην ανάγεται
σε εκείνο του κατώτερου. Το κοινωνικό γεγονός ανωτέρου επιπέδου πραγ-
ματώνεται πολλαπλά από μια τεράστια «διάζευξη» (του τύπου Α ή Β ή... ή
Χ ή..., όπου Α, Β,... Χ, είναι διαφορετικοί τρόποι πραγμάτωσης) διαφορε-
τικών τρόπων που οι συμπεριφορές των ανθρώπων μπορεί να το συνθέτουν.

Βέβαια, οι διεργασίες, οι θεσμοί και τα γεγονότα στο οικονομικό και στο
πολιτικό πεδίο, επειδή πραγματώνονται πολλαπλώς, δεν είναι δυνατόν να
αναχθούν σε διεργασίες, θεσμούς και γεγονότα του κοινωνιολογικού πεδίου.
Για τον ίδιο λόγο, οι κοινωνιολογικές οντότητες και διεργασίες δεν είναι
δυνατόν να αναχθούν σε ψυχολογικές. Και όχι μόνο αυτό. Ούτε τα ψυχολο-
γικά είδη καταστάσεων, όπως οι πίστεις και οι επιθυμίες, είναι δυνατόν να
αναχθούν σε νεωρωνικές εγκεφαλινικές καταστάσεις, παρότι κάθε πίστη και
κάθε επιθυμία που, καθέκαστον και συναδικά, επισημαίνονται στους ανθρω-
πους δεν είναι τίποτε περισσότερο από διεργασίες που συντελούνται στον
εγρέφαλό τους.

Τι σημαίνουν όλ' αυτά; Ότι κάθε κοινωνική επιστήμη θα είναι αυτονό-
μη και μη αναγώγιμη σε μια κατώτερου επιπέδου επιστήμη, λ.χ., στην ψυ-
χολογία, όπως υποστήριξε ο Ντυρκέμ. Κι αυτό όχι απλώς λόγω άγνοιας ή

επειδή η ανώτερου επιπέδου ή η κατώτερου επιστήμη είναι ατελείς. Η μη
αναγώγιμότητα θα οφείλεται στο ότι οι έννοιες, οι τύποι, τα είδη πραγματά-
των στο πεδίο της επιστήμης ανωτέρου επιπέδου επιβιβάζουν των εννοιών,
των τύπων, των ειδών στο πεδίο της επιστήμης κατώτερου επιπέδου.

Όσοι κοινωνικοί επιστήμονες, ακολουθώντας τον Ντυρκέμ, υποστηρί-
ζουν την αυτονομία του κλάδου τους απέναντι σε οιαδήποτε πιο βασική
κοινωνική ή συμπεριφορική επιστήμη ή υποστηρίξουν τη μη αναγώγιμότη-
τα των κοινωνικών επιστημών στις φυσικές επιστήμες γενικότερα, διαθέ-
τουν ένα πολύ ισχυρό επιχείρημα βασισμένο στην πολλαπλή πραγματάωσι-
μότητα των λειτουργικών εννοιών. Ωστόσο, το ότι όλες οι κοινωνικές επι-
στήμες χρησιμοποιούν λειτουργικές και όχι δομικές ή συστατικές έννοιες
και όρους, εγείρει τουλάχιστον εξίσου πολύαριθμα προβλήματα αναφορικά
με την αυτονομία των κοινωνικών επιστημών έναντι των φυσικών, ιδίως
μάλιστα έναντι της βιολογίας, με εκείνα που φαίνεται να επιλύει. Σ' αυτά τα
προβλήματα θα στραφούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Εισαγωγή στη βιβλιογραφία

Στο ανθολόγιο Μ. Μαρτίν και Λ. Σ. Μακίντρε, *Readings in the Philosophy of Social
Science* περιέχονται πολλά από τα σημαντικότερα κλασικά και σύγχρονα άρθρα
σχετικά με την αντιπαράθεση ανάμεσα στον ολισμό και στην ατομικότητα, και την
αντιπαράθεση σχετικά με τη φύση και τον ρόλο του λειτουργισμού στις κοινωνικές
επιστήμες. Περιλαμβάνονται επίσης αποστάγματα από το επιχείρημα του Ντυρ-
κέμ, μαζί με κλασικά άρθρα των J. N. Watkins και Steven Lukes. Δύο πιο πρόσφατα
άρθρα που αναδημοσιεύονται στο ανθολόγιο των Μ. Μαρτίν και Λ. Σ. Μακίντρε είναι
το άρθρο «Reduction, Explanation, and Individualism» του Η. Κινκείν, και το άρθρο
«Social Science and the Mental» του Alan Nelson· πρόκειται για εμπειρικές συζητή-
σεις σχετικά με τον αναγωγισμό και την αυτονομία της κοινωνιολογίας έναντι της
ψυχολογίας. Στο άρθρο «Special Sciences (or: The Disunity of Science as a Working
Hypothesis)» ο J. Fodor υποστηρίζει την αυτονομία των επιστημονικών κλάδων
που δεν είναι αναγώγιμοι σε πιο θεμελιώδεις. Το άρθρο αυτό αναδημοσιεύεται στο
ανθολόγιο των Μ. Μαρτίν και Λ. Σ. Μακίντρε και στο ανθολόγιο του Ν. Βλοκ (επιμ.),
Readings in the Philosophy of Psychology, που περιέχει πολλά άλλα άρθρα σχετικά με
την αυτονομία της ψυχολογίας έναντι της νευροεπιστήμης.